

Петар Милошевић¹
Музеј Херцеговине у Требињу

Прегледни научни рад

УДК 94(497.15Требиње):930.1“1878“

DOI 10.7251/SIC2609117M

COBISS.RS-ID 143967745

АУСТРОУГАРСКЕ ВОЈНЕ ОПЕРАЦИЈЕ ПРИЛИКОМ ЗАУЗИМАЊА ТРЕБИЊА 1878. ГОДИНЕ И СУКОБИ СА УСТАНИЦИМА

Апстракт: У овоме раду детаљно је приказан војни дио операција аустроугарске војске приликом окупације Босне и Херцеговине који се односи на Требиње. Одлукама Берлинског конгреса Аустроугарска је добила право да окупира провинције Босну и Херцеговину и да у њима заведе управу. Војне операције у Херцеговини водиле су се од почетка августа, па до краја септембра 1878. године. Требиње је било међу посљедњим већим мјестима које је пало под аустроугарску власт. Око самог града водиле су се двије веће битке (Гомиљани и Горица) између аустроугарских окупационих снага и муслиманских устаничких група. Сам град предао се без борбе. Такође, недалеко од Требиња водила се и борба за Клобук, посљедње устаничко упориште. Рад је настао према принципима савремене историјске науке, на основу објављених извора и релевантне литературе.

Кључне ријечи: Требиње, окупација, 1878. година, Херцеговина, Аустроугарска, устаници.

Берлински конгрес одржан је након *Велике источне кризе*, која је отпочела херцеговачким устанком против османске власти 1875. године. Конгрес је одржан у Берлину, од 13. јуна до 13. јула 1878. године, под предсједништвом њемачког канцелара Ота фон Биз-

¹pelepipo9@gmail.com

марка. На томе састанку учествовало је седам великих сила (Русија, Велика Британија, Француска, Италија, Њемачка, Аустроугарска и Турска) и четири балканске државе (Србија, Црна Гора, Грчка и Румунија).² Конгрес је сазван да би се извршила ревизија Санстефанског мира, потписаног 3. марта 1878. године, којим је завршен Руско-турски рат (1877–1878). Према томе уговору, Османско царство требало је да изгуби велики дио својих пређашњих територија на Балкану. Такође, Русија је жељела да створи Велику Бугарску која би у своје границе укључила велики дио данашње Сјеверне Македоније, дијелове Србије до Ниша, као и дијелове Албаније и Грчке. Босна и Херцеговина би и даље била под османском влашћу формално, али са много већом аутономијом. Санстефанским миром је предвиђено да Румунија, Србија и Црна Гора добију државну независност.³ Овакав нагли пораст утицаја Русије на Балкану изазвао је подозрења великих сила, нарочито Аустроугарске и Велике Британије. Због тога су вршени политички притисци на Русију да попусти и поништи Санстефански мировни уговор. То је и учињено, а преговори о територијалном преуређењу Балкана кренули су из почетка. Иако је Берлински конгрес трајао мјесец дана, питање Босне и Херцеговине ријешено је посљедњи дан, односно у посљедње сате, пред затварање конгреса. Чланом XXV одлучено је да ће провинције Босну и Херцеговину запосјести и њима управљати Аустроугарска монархија.⁴

² Милорад Екмечић, *Стварање Југославије 1790–1918*, књ. 2, (Београд: Просвета, 1989), 324; Лазар Радан, *Устанак у Источној Херцеговини (1875–1878)*, (Требиње: Задужбине Кнез Мирослав Хумски, 2023), 264.

³ Чедомир Попов, *Грађанска Европа (1770–1914). Друштвена и политичка историја Европе (1871–1914)*, књига 3, (Београд: Завод за уџбенике, 2010), 238–240; Alan Dž. P. Tejlor, *Borba za prevlast u Evropi 1848–1918*, (Sarajevo: Veselina Masleša, 1968), 241–245; Антонин Дебидур, *Дипломатска историја Европе. Од отварања Бечког конгреса до завршетка Берлинског (1814–1878)*, књ. II, (Београд: ИК Геце Кона. 1934), 780; Димитрије Ђорђевић, *Националне револуције балканских народа*, (Београд: Службени лист СРЈ, 1995), 90. По томе мировном уговору црногорска граница у Херцеговини ишла би линијом преко села Липника, Кључа, Планае, планинским висовима западно од Билеће, Гљиве код Требиња, Клобуком, Корјенићима и Зупцима до Дуба у залеђу Боке. Међутим, Аустроугарска није хтјела да препусти Црној Гори Херцеговину, поготово дијелове око Требиња, област Зупце, Билећу и крајеве око Фоче. Хамдија Капићић, „Црна Гора према окупацији Босне и Херцеговине 1878. г.“, *Прилози за историју Босне и Херцеговине у XIX вијеку*, Грађа, књ. 3, (Сарајево: Научно друштво НР Босне и Херцеговине, Сарајево, 1956), 12; Esad Arnautović, *Prilozi za istoriju Trebinja i XIX stoljeću*, (Trebinje: IK Svjetlost Sarajevo–Štamparija Trebinje, 1986), 12.

⁴ *Србија 1878. Документи*, приредили Михаило Војводић, Драгољуб Р. Живојиновић, Андреј Митровић, Радован Самарцић (Београд: Српска књижевна задруга, 1978), 565; Гргур

Предавање Босне и Херцеговине у руке Аустроугарске монархије није наишло на позитивне реакције међу свим становницима провинција. Прве вијести о судбини Босне и Херцеговине на Берлинском конгресу изазвале су огорчење босанског беговата. У Сарајеву је формиран Народни одбор који су чинили углавном муслимани (20 од 24 члана), а задатак му је био да спријечи одвајање провинција од османског управног система. Порта је енергично позивала народне прваке и локалне власти да се супротставе свакој акцији великих сила против Босне и Херцеговине. Вук Врчевић, аустроугарски вицеконзул у Требињу писао је да је Херцеговина вољна да се уз помоћ „6 батаљона Црногораца [...] уједини и да се супротстави“⁵ окупаторима. По сазнању о одлукама конгреса Народни одбор је прерастао у Народну владу, са циљем да се спријечи улазак Аустроугарске војске.⁶ Наоружана маса, углавном припадника исламске вјероисповијести, тумарала је улицама Сарајева, а пристизале су јој нове масе из околних крајева. Хафиз-пашу, команданта града практично су ухапсили и одузели му заповједништво. Тако се десило по први пут у историји да је босански беговат преузео власт од царских чиновника.⁷

Све потребне припреме за прелаз војске преко Саве и заузимање провинција Босне и Херцеговине биле су завршене још у првој половини јула. Одређене јединице на челу са генералом Јосипом Филиповићем (1819–1889)⁸ стигле су 21. јула у Славонију, Хрватску

Јакшић, *Босна и Херцеговина на Берлинском конгресу*, САН, Посебна издања књига ССХХVIII, (Београд: Научна књига, 1955), 64.

⁵ Esad Arnautović, *Prilozi za istoriju Trebinja u XIX stoljeću*, 110.

⁶ Милорад Екмечић, нав. дјело, 292–293; Лазар Радан, нав. дјело, 275–276.

⁷ Hamdija Kreševljaković, „Sarajevo u doba okupacije Bosne 1878“, *Izabrana djela*, IV, (Sarajevo: Veselina Masleša, 1991), 92–94; Славиша Вулић, „Аустроугарска окупација Босне и Херцеговине и прве године управе (1878–1882)“, (Докторска дисертација, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, 2022), 75.

⁸ Барон Јосип или Јосиф Филиповић био је аустријски генерал. Рођен је 28. јуна 1819. године у Госпићу, Лика. Умро је 6. августа 1889. године у Прагу, Чешка. Потиче од српског племена које је избјегло пред Турцима на царску земљу, гдје су постали страни војничко-граничари. Са осамнаест година ступио је у царску војску, а са двадесет постао је официр. Служио је у више мјеста и врло брзо је напредовао у војној хијерархији. Био је члан главног стана бана Јелачића, а учествовао је у гушењу побуна 1848/49. године. Године 1859. постао је генерал, а наредне добио је баронство. Исте те године прешао је на службу у Земун и учествовао је као царски комесар на српским црквено-народним саборима у Карловцима. Након тога, једно вријеме био је заповједник Чешке. Године 1878. командовао је аустроугарским трупама које су окупирале Босну и Херцеговину. Након тога налазио се на челу новоуспостављене власти у тим покрајинама. Јован С. Радојичић, „Фи-

и Далмацију како би преузеле власт у провинцијама Босни и Херцеговини. Филиповић је већ 27. јула упутио прокламацију становницима Босне и Херцеговине нагласивши да његове чете не долазе као душмани, него као пријатељи народа, да поправе стање у земљи. Даље је навео да су европске силе на Берлинском конгресу усагласиле да Аустроугарска успостави ред и мир у провинцијама, а да је султан пристао на такав закључак. Оружје царске и краљевске војске ће свакога штитити, а никога неће тлачити, браниће се свачији живот, вјера и имање. На крају је позвао народ да се преда аустроугарској војсци и управи без отпора.⁹

Истог дана, војска генерала Филиповића прешла је ријеку Саву на четири мјеста, код Брода, Градишке, Костајнице и Шамца. Последњег дана јула и првог августа XVIII дивизија на челу са генералом Стеваном Јовановићем (1828–1885)¹⁰ прешла је границу код Вргорца и Имотског. Дивизија је бројала 17.080 војника, 3270 коња и 24 топа. У њеном саставу биле су три брдске бригаде, касније је тај број увећан на шест, под командом генерала Тодоровића, Климбурга, Шлудерера и Урбана.¹¹ План генерала Јовановића био је да се избјегне улазак у Херцеговину на потезу Дубровник – Требиње због великог броја устаника који су се још увијек налазили на томе терену. Због тога се одлучио да далматинско-херцеговачку границу пређе мало сјеверније. Другог августа трупе генерала

липовић Јосиф“, *Срби западно од Дунава и Дрине: биографије* том 3, књига П-Ш, (Нови Сад: Прометеј, 2009), 949–950.

⁹ Mihovil Mandić, *Povijest okupacije Bosne i Hercegovine 1878*, (Zagreb: Matica Hrvatska, 1910), 35–37.

¹⁰ Барон Стеван Јовановић био је аустријски генерал. Рођен је 5. јануара 1828. године у Пазаришту код Оточца, а умро је 8. децембра 1885. године у Задру. Војну академију у Винерштату почео је похађати са четрнаест године, 1842. године. Био је врло способан официр и учествовао је у бројним дипломатским мисијама. Године 1861. био је у чину пуковника, а именован је за генералног конзула у Сарајеву. У Сарајеву се добро снашао и на тој позицији задржао се три године. Учествовао је у пруско-аустријском рату 1866. године. За вријеме Кривошијског устанка (Бокељске буне) као генерал учествовао је у операцијама према тврђави Драгал у Боки которској и био је рањен. Послије тога распоређен је у Љубљану, гдје је задобио велике симпатије. Одатле је 1878. премјештен за команданта XVIII дивизије у Херцеговини. Софија Божић, „Јовановић Стјепан/Стеван“, *Српски биографски речник*, том 4, књига И-Ка, (Нови Сад: Матица Српска, 2009), 637–638; Јован С. Радојичић, „Јовановић Стефан Стеван“, *Срби западно од Дунава и Дрине: биографије*, том 2, књига И-О, (Нови Сад: Прометеј, 2009), 169.

¹¹ *Narodni list*, br. 60 od 3. avgusta 1878; Ivica Puljić, „Hrvati katolici Donje Hercegovine i Istočna kriza– Hercegovачки ustanak 1875–1878“, *Humski zbornik*, VII, (Dubrovnik-Neum: Državni arhiv Dubrovnik, Zaklada Ruđer Bošković, Donja Hercegovina Neum, 2004), 416.

Јовановића концентрисале су се код Љубушког који се без борбе предао.¹² То је било прво мјесто у Херцеговини које су заузеле аустроугарске окупационе снаге.

Аустроугарске трупе су из околине Љубушког преко Бротња наставиле према Мостару. Четвртог августа дошло је до окршаја код Читлука између устаника (муслимана) и предстраже бригаде пуковника Климбурга. Бој није дуго трајао, а потучени устаници су се повукли према Мостару. Након овога сукоба, аустроугарска војска наставила је поход према Мостару. Генерал Јовановић је грађанима Мостара упутио проглас који је садржавао пријетње у случају пружања отпора, али и гаранције за њихове животе ако се покоре окупацији. Вође отпора су, због вишеструко супериорнијих окупационих снага, закључиле да је пружање било каквог отпора узалудно и допустили су да бригада генерала Тодоровића, 5. августа, уђе у Мостар без борбе.¹³

Након (не)очекивано лаког заузимања Мостара аустроугарске трупе наставиле су даљу окупацију Херцеговине. Столац је заузет 11. августа послје краћег сукоба са редовном турском посадом. Наредног дана окупационе трупе послале су једну јединицу, коју је предводио капетан Игњат Медвед, у извидницу према Љубињу. Војници су упали у засједу на Жегуљи гдје су их устаници жестоко потукли. Многи царски војници су страдали, а сам капетан Медвед је тешко рањен. У тој борби страдао је и вођа устаника Адем Зуков Шеховић из Корјенића.¹⁴ Међутим, устаници су прикупили бројније снаге и напали на посаду у Стоцу. Генерал Јовановић послао је помоћ из Мостара, али та војска се са устаницима сукобила код Црнића. Опсада Стоца била је доведена у питање. Захваљујући Ђуру Михалчићу који се провукао кроз устаничке редова, дошао до Мостара и позвао помоћ, Столац није пао у руке устаника. Нова и већа окупациона војска водила је борбе са устаницима код Пашиног хана на Домановићима и надамак Стоца гдје им је пришао

¹² Andrija Nikić, "Ulazak austro-ugarske vojske u Hercegovinu", *Hrvatska književna revija Marulić*, br. 1 (Zagreb: Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, 1980), 55.

¹³ Jasmin Branković, „Окупација Мостара 1878. године“, *Most*, br. 188–189 (99–100 нова серија), juli-avgust/srpanj-kolovoz 2005.

¹⁴ Зоран М. Козић, *Љубиње под аустроугарском 1878–1918*, (Београд: Зоран Козић, Чигоја штампа, 2014), 19–20; Nikola Buconjić, *Povijest ustanka u Hercegovini i boj kod Stoca*, (Stolac: Humska zemlja, 2000), 157–160.

војвода дон Иван Мусић (1848–1888)¹⁵ и тако протјерала устанике из околине овог херцеговачког мјеста.¹⁶ Устаници су се повукли у правцу југоистока, према Поповом пољу и Требињу, гдје су се концентрисали у већем броју. Те снаге покушале су 30. августа заузети Требиње, али у томе их је спријечила регуларна турска посада у Требињу, на челу са Сулејман пашом.¹⁷ Аустроугарски ојачани 74. пјешадијски пук, једна горска батерија и четири пољска топа кренули су из Дубровника правцем према Требињу. На томе путу налазило се седамнаест турских кула које су устаници држали под својом контролом. Надмоћнија окупациона војска заузела је кулу Дријен другог септембра.¹⁸ Тада су стекли повољан стратешки положај како би даље могли наставити своју кампању ка заузимању Требиња.

У међувремену, требињски заповједник Сулејман паша видјевши да је сваки отпор узалудан, па скоро и немогућ, показао је спремност за преговоре. Генерал Родић (1812–1890)¹⁹ настојао је да ис-

¹⁵ Иван Мусић био је католички свештеник и војвода Херцеговачког устанка. Рођен је 24. јула 1848. године у мјесту Клобук код Љубушког. У Широком Бријегу завршио је фрањевачку средњу школу, а затим је студирао и медицину у Истанбулу. По завршетку богословије у Острогону постао је свештеник са парохијом у селу Равно, Попово поље, 1873. године. Дјеловао је у доба када код католика у Босни и Херцеговини није била утемељена хрватска национална свијест. Када је почела „Невесињска пушка“ 1875. године и отпочео устанак у Херцеговини, Мусић је дигао на оружје Шуму требињску и Попово поље. Нашао се на челу Поповско-рашањског батаљона. Храбро и одважно је водио своје устанике кроз бројне борбе. Због бројних заслуга књаз Никола I га је наградио титулом војводе, као и Даниловим орденом III степена. По окончању устанка, морао је због разних интрига прећи најприје у Црну Гору, а потом и у Србију. Напустио је свештенички позив, ожењ се и служио као нижи чиновник до краја живота. Умро је 11. децембра 1888. године у Београду. Milorad Ekmečić, „Uloga don Ivana Musića u Hercegovачkom ustanku 1875–1878. godine“, u: *Godišnjak Istoriskog društva Bosne i Hercegovine* 7, (1955), 141–169; Marko Vego, *Don Ivan Musić i Hrvati u Hercegovачkom ustanku 1875–1878*, (Sarajevo: Državna štamparija, 1953); Dušan Musa, *Don Ivan Musić organizira ustanak Hrvata u Istočnoj Hercegovini 1875–1878. godine*, (Ljubuški-Sarajevo-Zagreb: Synopsis, 2021).

¹⁶ Милорад Екмечић, *Радови из историје Босне и Херцеговине XIX века*, (Нови Сад: Православна реч, Архив Војводине, 2021), 244.

¹⁷ Mehmedalija Bojić, „Svrgavanje turske vlasti i odbrambeni rat Bosne i Hercegovine protiv austrougarske invazije 1878. godine“, *Otpor austrougarskoj okupaciji 1878. godine u Bosni i Hercegovini*, (ur. Milorad Ekmečić), (Sarajevo: ANUBiH, 1979), 89.

¹⁸ „Der Ausgang des Occupations-Feldzuges“, Beilage zu Wiener Abendpost, may 13 1880, 433–434.

¹⁹ Гаврило Родић био је аустријски генерал и гувернер Далмације. Рођен је 1812. године у мјесту Вргиност, на Кордуну, у српској породици. У мјесту рођења завршио је основну школу и већ са четрнаест година определио се за војни позив. Кроз војну каријеру брзо је напредовао прелазећи у више војностарјешинске чинове. Службовао је у Грацу, у банској граничарској регименти, па у њемачко-банатској регименти. До тада се већ истакао

користи наклоност Сулејман паше како би макар регуларне османске снаге елиминисао без сукоба. Ови преговори повјерени су генералу Попенхајму који је био врло добро упознат са ситуацијом. У почетку преговора Сулејман паша дао је увјерење да су он, његови командири и поткомандири одлучни да се не боре против уласка аустроугарских трупа, већ да ће предати Требиње и друге утврђене објекте. Његов захтјев био је одлазак за себе и своје трупе са војним почастима, два лака топа, оружјем и пртљагом преко Дубровника како би испловили даље за Грчку, потом за Турску. Договор је постигнут, аустроугарске снаге настојале су продужити вријеме до његовог извршења како би појачали своје јединице. Сулејман паша савјетовао је команду XVIII дивизије да већим снагама крену у Требиње, међутим аустроугарски официри нису дијелили такво мишљење.²⁰

Трупе генерала Нађа 6. септембра кренуле су према Требињу. Уз спорадичне нападе устаника, заузеле су успутне куле, манастир Дужи и мост на ријеци Требишњици између села Дражин до и Мостаћи. Тада су наишли на отпор устаника који је убрзо престао. Генерал Нађ је наставио свој поход према Требињу, оставивши двије чете 3. батаљона код моста на Дражин долу да га чувају. Непосредно уз мост, који је изграђен 1876. године,²¹ налазиле су се двије куле са бројем XVII и XVIII,²² чији су остаци и данас видљиви.

Устаници су се супротстављали окупационим снагама, стално их нападајући са леђа, користећи герилски начин ратовања по неприступачном терену. У једном таквом инциденту 7. септембра у

у борбама са муслиманима (битка код Кладуше 1835.) и Турцима. Од 1848. године радио је код бана Јосипа Јелачића гдје се истакао у бројним бојевима и заслужио највише војно одликовање Витешки крст Леополдовога ордена и војнички крст за заслуге. Од 1850-их службовао је по Далмацији гдје се такође прославио као ратник. Запажени су резултати бојева које је водио у Италији 1859. и 1866. године. Стекао је и велике заслуге приликом смиривања Кривошијске буне 1869. године. Наредне године именован је за гувернера Далмације. Имао је и одређене заслуге за аустроугарску окупацију Босне и Херцеговине. Добио је и баронство и бројна друга одликовања међу којима се истиче и црногорски Данилов орден и српски орден Белог орла. Умро је 1890. године и сахрањен је са војничким почастима по православном обреду. Јован С. Радојичић, „Родић Гаврило“, *Срби западно од Дунава и Дрине: биографије*, том 3, књ. П-Ш, (Нови Сад: Прометеј, 2009), 468.

²⁰ *Die Occupation Bosniens und der Hercegovina durch K. K. Truppen in Jahre 1878* (Vienna: Verlag des K.K. Generalstabes/Seidel und Sohns, 1879), 753–754.

²¹ Džemal Čelić, Mehmed Mujezinović, *Stari mostovi u Bosni i Hercegovini*, (Sarajevo: Sarajevo Publishing, 1998), 307.

²² *Die Occupation Bosniens und der Hercegovina...*, 976.

селу Гомиљанима један вод 12. чете под командом потпоручника Шмита упао је у засједу. Том приликом имали су губитке од 3 погинула и 3 рањена, а потпоручник Шмит је смртно рањен од стране муслиманских устаника.²³ Главнини снага генерала Нађа устаници су пружили отпор надомак града Требиња, у селу Засад. Сукоб између малобројних и слабо наоружаних устаника и доминантнијих аустроугарских снага кратко је трајао. Устаници су покушали да ударе са бочне стране 74. пјешадијском пуку, али су их окупационе снаге у томе осујетиле. Иако је била надомак Требиња, војска генерала Нађа није могла да уђе у сами град. Томе су се противили устаници који су из топова гађали окупаторе са куле број XXI која се налазила на брду Црквина.²⁴ Снаге генерала Нађа биле су недовољне да се успјешно супротставе устаницима. До краја дана пристигли су му топови који су дејствовали по кули XXI. Ноћ је прекинула даље активности. Генерал Нађ ушао у Требиње идућег дана, 7. септембра.²⁵ Вуко Пејовић, начелник билећког округа јавио је војводи Машу Врбици да је „аустринска војска данас послје подне улегла у Требиње и мало је боја било.“²⁶

Заједно са генералом Нађом у Требиње је ушао и архимандрит Мелентије Перовић. Перовић је био војвода батаљона Шума требињска који се крајем августа састао са генералом Нађом у Дубровнику. Дио војске војводе Перовића наступао је уз окупационе трупе ка Дријену, а потом и Требињу гдје су заједно и ушли.²⁷ Устаници су запосјели куле око Требиња и добро су се утврдили у кућама и виноградима. Генерал Нађ је наредио да се устаници гађају топовима из утврђења, али та кампања била је без већег ефекта. Ни устаници се нису дуго бранили него су своје положаје напустили и повукли се према узвишењу Гљиви, у правцу Билеће.²⁸ Окупатори су неколико дана сређивали стање у самом граду и у околини.

²³ Исто, 757.

²⁴ Данас кула више не постоји. На томе мјесту 2000. године саграђена је црква Благовјештења, познатија као Херцеговачка Грачаница, по жељи славног пјесника Јована Дучића, који у њој и почива.

²⁵ *Die Occupation Bosniens und der Hercegovina...*, 742–759.

²⁶ Хамдија Капицић, *Прилози за историју Босне и Херцеговине у XIX вијеку*, Грађа, књ. 3, (Сарајево: Научно друштво НР Босне и Херцеговине, Сарајево, 1956), 64.

²⁷ *Застава*, бр. 142, 10. (22.) септембар 1878, 2; *Източник*, бр. 23, 15. децембар 1902, 554.

²⁸ *Die Occupation Bosniens und der Hercegovina...*, 742–759.

Консолидовали су своје редове и утврђивали власт. Устаници су се још увијек налазили сјеверније и источније од Требиња, према Корјенићима.

Генерал Нађ је 15. септембра послао један батаљон и једну брдску батерију да обезбиједе грађевинске радове који су се радили на путном правцу од Требиња према Билећи. Тек што су заузели положаје између Гљиве и Горице на њих су нападе устаничке јединице. Након краћег времена цеста је поправљена, а бој је престао. Генерал Нађ, који је у међувремену дошао на положаје, наредио је повлачење у Требиње. У повратку, аустроугарске јединице опет су нападе устаничке трупе. До битке је дошло у близини самог града, у селу Горици. На удару устаника нашла се једна чета на десном крилу окупационих трупа.²⁹ Устаници су аустроугарској војсци нанијели тежак пораз. Том приликом окупационе снаге имале су велике губитке. Страдала су два официра, капетан Матијас Сандер и поручник Адолф Маркс и 51 војник, поручник у пензији Венцел Казда и 21 војник су рањени, а потпоручник Макс Швајгер и 11 војника су се водили као нестали.³⁰ Рањених и погинулих устаника било је око три стотине.³¹ Године 1880. у градском гробљу у Подгљивљу, у Требињу, подигнут је споменик страдалим аустроугарским официрима и војницима у биткама код Требиња.³²

²⁹ *Застава*, бр. 141, 8. (20.) септембар 1878.

³⁰ *Die Occupation Bosniens und der Hercegovina...*, 771–779. Приближан број страдалих и рањених војника и официра доноси и лист *Застава* у броју 141 од 9. (20) септембра 1878. године.

³¹ Mihovil Mandić, *Povijest okupacije...*, 68–69.

³² *Salzurger Kirchenblatt*, No. 18, 5. mai 1880. „Споменик је висок 4 м., а ограда је гвозденим ланцем (синциром) преко камених стубова. На лицу споменика – при врху пише „1880“ (на медаљону дужине сса 40 см и ширине сса 30 см, прим. П.М.), а на ниже је табла са натписом: „Das k. k. infanterie Regiment graf Nobili, den in treuer Pfichterfillung für Kaiser und Vaterland gefallenen Kameraden“ (Царски и краљевски пјешадијски оук „Гроф Нобили“ друговима палим у оданој служби цару и отаџбини, превод П.М.). На јужној страни при врху пише: „Gomiljani 7 Septembra 1878“ (на медаљону дужине сса 40 см и ширине сса 30 см, прим. П.М.), а при дну табла са имеником погинулих војника, из које се види, да је у боју на Гомиљанима погинуо: један обрлаитнант, један лаитнант, два фирера, два капорала, два фраитора и четири редовна војника. На источној и сјеверној страни пише: „Gorica 15 Septembra 1878.“ (на медаљону дужине сса 40 см и ширине сса 30 см, прим. П.М.), а при дну табла са имеником погинулих војника, из које се види, да је у боју на Горици погинуо: један капетан, један лаитнант, један фелдбевел, два фирера, шест капорала, два фраитора, и четрдесет и шест редовних војника.“ Леонтије Нинковић, *Српски споменици из Траунске околине*, (Београд: 1910, 66). Споменик се и данас налази на истом мјесту само без табла са натписима и без медаљона. Помињани медаљони чувају се у Му-

У наредним данима аустроугарске снаге су се подробније припремале за финални обрачун са устаницима. Јединице генерала Нађа нису биле довољне за операцију заузимање Клобука, те су затражили појачање од генерала Јовановића. Због тога су из правца Билеће концентрисане нове јединице које су преко Паника и Јасена стигле до Требиња 18. септембра.³³ Обједињене јединице кренуле су према Клобуку. Још раније, окупатори су данима, почевши од 11. септембра, опрезно прилазили Клобуку, заузимајући, најчешће без борбе, околна села и брда.³⁴ Марш поменутих трупа од 21. септембра пратила је јака киша која је падала без престанка. То им је правило велике потешкоће, поготово због преласка ријеке Требишњице на другу страну. Прелазак је, ипак, успјешно реализован 23. септембра, и војска је заузела положај на Шабовини одакле је отворила ватру из топова. Због великих падавина Требишњица је све више бујала, а то је отежавало достављање хране и муниције за аустроугарску војску. Забиљежено је да је велика количина муниције стигла 24. септембра када је започело снажно гранатирање. Наредног дана стигла је вијест да се око 60-70 устаника спустило низ стрме литице на јужној страни тврђаве и пребјегло ка црногорској граници гдје су ухваћени и разоружани. Топовска казнада није престајала, морал устаника из дана у дан све је више падао. Аустроугари су тукли артиљеријом Клобук са Палове Варде, Шабовине, Врха и Доброг дуба.³⁵ Увече 26. септембра устаничке вође понудиле су дивизијској команди капитулацију под условом да их пусте да се слободно повуку и да понесу своје оружје. Дивизијска команда је одбила понуду и затражила безусловну предају. Идућег дана, 27. септембра стигле су вијести да су устаници напустили тврђаву, а генерал Нађ је одредио једну патролу под командом Михаела Мајера и сердара Стојана Стијачића да уђу у сами клобучки град. Дана, 28. септембра ушли су у празан град, а већ око 10 сати ујутру висила је царска застава на кули на Клобуку. Падом

зеју Херцеговине у Требињу и налазе се у збирци не инвентарисаних предмета, а за табле са натписима није нам познато гдје се налазе. (прим. аут.)

³³ *Глас Требиња*, бр. 951, септембар 2006.

³⁴ *Die Occupation Bosniens und der Hercegovina...*, 762.

³⁵ Esad Arnautović, „Austroугарска окупација Требинја“, *Tribunia*, 8 (Требинје: Zavičajni muzej Trebinje, 1984), 46; Исти, *Prilozi za istoriju Trebinja u XIX stoljeću*, 19.

Клобука пало је и посљедње упориште устаника против аустроугарске окупације и од тада је отпор престао.³⁶

Аустроугарска војска је топовима у потпуности разрушила клобучки град који је од тада остао пуст и без људских насеља, сав у рушевинама.³⁷ Каква је артиљеријска ватра на Клобук испалена говори и извјештај генерала Јовановића у коме наводи да је његова војска испалила укупно 1190 топовских метака и то 800 из пољских и 390 из тешких топова.³⁸ У овој операцији Аустроугари су изгубили четири официра (Виктор Вагнер, Франц Вајнбергер, Хајнрих Фишер и Рудолф Хајдег, сви поручници) и шест војника, док су устаници имали 13-14 погинулих и око 15 рањених.³⁹

Иако је постигао свој циљ, окупацију Херцеговине, генерал Јовановић је желио да устанике разоружа. Муслиманско становништво, односно устанике, војнички је победио, а већина их је избјегла у Црну Гору. Још од 17. августа на Грахову су се налазиле вође српских устаника, главари. Тамо су остали док нису завршене војне операције, 28. септембра.⁴⁰ Генерал Јовановић је показивао велико нестрпљење желећи да разоружа устаничке јединице и војводе. Барон Темел, аустроугарски представник на Цетињу, био је посредник између Црне Горе и генерала Јовановића, писао је књазу Николи: „господин подмаршал Јовановић врло је жељан да би се што брже могуће ствар свршила, дакле на сваки начин најмање на 6. овога мјесеца (октобра, прим. П.М.) и како смо се најприје договорили у Требиње“.⁴¹

Одмах по овом извјештају, Петар Вукотић је преко Дубровника, кренуо за Требиње. У његовој пратњи били су: Блажо Петровић, Никола Мартиновић, Милован Бошковић, Вук Филипов и два писара. Према књажевом наређењу војвода Петар Вукотић је требало да организује постројавање и разоружавање херцеговачких уста-

³⁶ *Die Occupation Bosniens und der Hercegovina...*, 780–790; *Глас Требиња*, бр. 951, септембар 2006.

³⁷ Hamdija Kreševljaković, „Stari hercegovачки gradovi“, *Izabrana djela*, II (Sarajevo: Veselin Masleša, 1991), 462–463.

³⁸ Mehmed Begović, „Otpor naroda južne Hercegovine protiv austrijske okupacije 1878. godine“, *Otpor austrougarskoj okupaciji 1878. godine u Bosni i Hercegovini*, (ur. Milorad Ekmečić), (Sarajevo: ANUBiH, 1978), 389.

³⁹ *Die Occupation Bosniens und der Hercegovina...*, 789, 791.

⁴⁰ Hamdija Kapidžić, *Ustanak u Hercegovini 1882*, (Sarajevo: Veselin Masleša, 1958), 28.

⁴¹ E. Arnautović, *Prilozi za istoriju Trebinja...*, 20–21.

ничких одреда у Требињу. Новосадска *Застава* писала је да су из Билеће за Требиње кренули сљедећи батаљони: „Зубачко-крушевачки, вој. Трипко Вукаловић, командир Томо Томашевић; Шумски, вој. Архимандрит Мелентије Перовић, ком. Арсен Мискин; Заовођски, вој. Глигор Милићевић, ком. Никола Вујовић; Рудински, ком. Шћепан Папић, замјеник Мрдак Лубурић; Гатачки, вој. поп Богдан Зимоњић, ком. Никола Гргуревић; Дабарски, вој. Јован Џомбета, ком. Перо Муратовић; Невесињски први, ком. Кико Стевановић; Невесињски други, ком. Бошко Гузина, вој. поп (Петар) Радовић; Поповског пола батаљона остало је код дон Ивана Мусића“.⁴² На Јасену их је дочекао војвода Вукотић, затим су заједно кренули до Горичког поља, гдје је дошло до свечане предаје оружја и застава генералу Јовановићу 6. октобра 1878. године. Војвода Вукотић је том приликом рекао устаницима: „Браћо Херцеговци, као што видите Херцеговина је постала ћесара бечкога, ви као храбри и вјерни синови своје домовине, треба да признате ћесарову власт; поштено сте вјеровали за своју слободу, хвала вам на јуначком раду; знајте да књаз и ћесар живе у љубави, као да су једна фамилија. Лијепо ће вам бити, предајте острагуше овдје, а обично оружје, које су вам оци носили и ђедови, носићете и ви, послушајте ме војници, ово је наредба свијетлог господара“.⁴³ Најприје је иступио алај-барјактар Јовица Зиројевић из неवेशњског батаљона и Вукотићу се обратио ријечима: „овај ми је алај-барјак подарио свијетли господар из своје руке на Црном Куку [...] господар ми рече јуначе ево ти алај-барјак, носи га поштено и не дај га другоме, док у теби живо срце бије... је ли поштено, да ја данас мирно у туђе руке предам? [...] ја га не смијем предати, јер би ме мртве кости онијех соколова, што око њега изгибоше, проклињале... ако га баш данас морам дати, то ћу га само у Петровића руке предати“. Након тога је приступио Блажо Петровић и са сузама у очима преузео алај-барјак херцеговачке војске.⁴⁴ На тај начин је 6.750 устаника положило оружје пред

⁴² *Застава*, бр. 167, 24. октобар 1878.

⁴³ Исто.

⁴⁴ *Застава*, бр. 167, 24. октобар 1878; Нада Томовић, „Црна Гора и Херцеговина у завршној фази Велике источне кризе“, *Међународно признање Црне Горе*, (ур. Бранислав Ковачевић), (Подгорица–Никшић: ЦАНУ – Историјски институт Црне Горе – Филозофски факултет, 1999), 156.

новим окупатором.⁴⁵ Устаници се разишли својим кућама, а тиме су њихове јединице престале да постоје. Устанак у Херцеговини је у потпуности завршен.⁴⁶

Аустроугарске војне операције приликом заузимања Требиња у ширем смислу трајале су од краја августа до почетка октобра. Готово цијели мјесец септембар 1878. године вођене су борбе између аустроугарских окупационих снага са једне и муслиманских побуњеника и устаника са друге стране. За то вријеме одиграле су се двије битке код Требиња, битка у Гомиљанима (7. септембар) и битка у Горици (15. септембар). Такође, у склопу освајања Требиња може се посматрати и битка за Клобук, који пао под аустроугарску власт 28. септембра. Падом Клобука завршене су војне операције и представници двојне монархије су се окренули ка организовању и консолидацији власти. У овим бојевима Аустроугари су имали губитке од око стотину официра и војника, док су устаници имали три пута више.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Објављени извори

Arnautović, Esad, *Prilozi za istoriju Trebinja u XIX stoljeću*, (Trebinje: IK Svjetlost Sarajevo – Štamparija Trebinje, 1986).

Buconjić, Nikola, *Povijest ustanka u Hercegovini i boj kod Stoca*, (Stolac: Humska zemlja, 2000).

Die Occupation Bosniens und der Hercegovina durch K. K. Truppen in Jahre 1878 (Vienna: Verlag des K.K. Generalstabes/Seidel und Sohns, 1879).

Капицић, Хамдија, *Прилози за историју Босне и Херцеговине у XIX вијеку*, Грађа, књига 3, (Сарајево: Научно друштво НР Босне и Херцеговине, Сарајево, 1956).

⁴⁵ Милорад Екмечић, „Историјски значај устанка у Босни и Херцеговини 1875–1878“, *Радови из историје Босне и Херцеговине XIX века*, (Нови Сад: Православна реч, Архив Војводине, 2021), 309; Хамдија Капицић, *Прилози за историју Босне и Херцеговине у XIX вијеку*, 120–121.

⁴⁶ Лазар Радан, „Архимандрит Мелентије Перовић–између душког калуђера и устаничког војводе“, *Знаменити Херцеговци кроз историју*, ур. Радомир Вучковић, (Гацко: СПКД „Просвјета“, 2023), 66.

Србија 1878. Документи, приредили Михаило Војводић, Драгољуб Р. Живојиновић, Андреј Митровић, Радован Самарџић (Београд: Српска књижевна задруга, 1978).

Штампа

Глас Требиња.

Wiener Abendpost.

Застава.

Источник.

Most.

Narodni list.

Salzburger Kirchenblatt.

Литература

Arnautović, Esad, „Austrougarska okupacija Trebinja“, *Tribunia*, 8 (1984): 9–23.

Begović, Mehmed, „Otpor naroda južne Hercegovine protiv austrijske okupacije 1878. godine“, *Otpor austrougarskoj okupaciji 1878. godine u Bosni i Hercegovini*, (ur. Milorad Ekmečić), (Sarajevo: ANUBiH, 1978), 387–391.

Божић, Софија, *Српски биографски речник*, том 4, књига И-Ка, (Нови Сад: Матица Српска, 2009).

Војић, Mehmedalija, „Svrgavanje turske vlasti i odbrambeni rat Bosne i Hercegovine protiv austrougarske invazije 1878. godine“, *Otpor austrougarskoj okupaciji 1878. godine u Bosni i Hercegovini*, (ur. Milorad Ekmečić), (Sarajevo: ANUBiH, 1979), 71–94.

Vego, Marko, *Don Ivan Musić i Hrvati u Hercegovačkom ustanku 1875–1878*, (Sarajevo: Državna štamparija, 1953).

Вулић, Славиша, „Аустроугарска окупација Босне и Херцеговине и прве године управе (1878–1882)“, (Докторска дисертација, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, 2022).

Дебидур, Антонин, *Дипломатска историја Европе. Од отварања Бечког конгреса до завршетка Берлинског (1814–1878)*, књига II, (Београд: ИК Геце Кона. 1934).

Димитрије Ђорђевић, *Националне револуције балканских народа*, (Београд: Службени лист СРЈ, 1995).

Екмечић, Милорад, *Радови из историје Босне и Херцеговине XIX века*, (Нови Сад: Православна реч, Архив Војводине, 2021).

- Екмечић, Милорад, *Стварање Југославије 1790–1918*, књ. 2, (Београд: Прогреса, 1989).
- Екмечић, Милорад, „Uloga don Ivana Musića u Hercegovačkom ustanku 1875–1878. godine“, *Godišnjak Istoriskog društva Bosne i Hercegovine*, 7 (1955): 141–169.
- Јакшић, Гргур, *Босна и Херцеговина на Берлинском конгресу*, САН, *Посебна издања књига ССХХVIII*, (Београд: Научна књига, 1955).
- Каридžić, Hamdija, *Ustanak u Hercegovini 1882*, (Sarajevo: Veselin Masleša, 1958).
- Козић, М. Зоран, *Љубиње под аустроугарском 1878–1918*, (Београд: Зоран Козић, Чигоја штампа, 2014).
- Креševljaković, Hamdija, „Stari hercegovački gradovi“, *Izabrana djela*, II, (Sarajevo: Veselin Masleša, 1991).
- Креševljaković, Hamdija, „Sarajevo u doba okupacije Bosne 1878“, *Izabrana djela*, IV, (Sarajevo: Veselin Masleša, 1991).
- Mandić, Mihovil, *Povijest okupacije Bosne i Hercegovine 1878*, (Zagreb: Matica Hrvatska, 1910).
- Musa, Dušan, *Don Ivan Musić organizira ustanak Hrvata u Istočnoj Hercegovini 1875–1878. godine*, (Ljubuški-Sarajevo-Zagreb: Synopsis, 2021).
- Nikić, Andrija, „Ulazak austro-ugarske vojske u Hercegovinu“, *Hrvatska književna revija Marulić*, br. 1 (Zagreb: Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, 1980), 51–66.
- Нинковић, Леонтије, *Српски споменици из Травунске околине*, (Београд: 1910).
- Попов, Чедомир, *Грађанска Европа (1770-1914). Друштвена и политичка историја Европе (1871–1914)*, књига 3, (Београд: Завод за уџбенике, 2010).
- Puljić, Ivica, „Hrvati katolici Donje Hercegovine i Istočna kriza – Hercegovački ustanak 1875–1878“, *Humski zbornik*, VII, (Dubrovnik-Neum: Državni arhiv Dubrovnik, Zaklada Ruđer Bošković, Donja Hercegovina Neum, 2004).
- Радан, Лазар, „Архимандрит Мелентије Перовић–између душког калуђера и устаничког војводе“, *Знаменити Херцеговци кроз историју*, ур. Радомир Вучковић, (Гацко: СПКД „Просвјета“, 2023).
- Радан, Лазар, *Устанак у Источној Херцеговини (1875–1878)*, (Требиње: Задужбине Кнез Мирослав Хумски, 2023).
- Радојичић, С. Јован, *Срби западно од Дунава и Дрине: биографије том 2*, књига И-О, (Нови Сад: Прометеј, 2009).

- Радојичић, С. Јован, *Срби западно од Дунава и Дрине: биографије том 3*, књига П-Ш, (Нови Сад: Прометеј, 2009).
- Tejlor, Dž. P. Alan, *Borba za prevlast u Evropi 1848-1918*, (Sarajevo: Veselina Masleša, 1968).
- Томовић, Нада, „Црна Гора и Херцеговина у завршној фази Велике источне кризе“, *Међународно признање Црне Горе*, (ур. Бранислав Ковачевић), (Подгорица–Никшић: ЦАНУ – Историјски институт Црне Горе – Филозофски факултет, 1999), 151–160.
- Čelić, Džemal, Mujezinović, Mehmed, *Stari mostovi u Bosni i Hercegovini*, (Sarajevo: Sarajevo Publishing, 1998).

AUSTRO-HUNGARIAN MILITARY OPERATIONS DURING THE CAPTURE OF TREBINJE IN 1878 AND CONFLICTS WITH THE INSURGENTS

Summary: *This paper presents in detail the military part of the Austro-Hungarian army's operations during the occupation of Bosnia and Herzegovina. By the decisions of the Congress of Berlin, Austria-Hungary was given the right to occupy and govern the provinces of Bosnia and Herzegovina. The armies conducted operations in Herzegovina from the beginning of August to the end of September 1878. The last city that fell under Austro-Hungarian rule was Trebinje. Two battles were fought around the city (Gomiljani and Gorica) between the Austro-Hungarian occupation forces and Muslim insurgent groups. The city itself surrendered without a fight. Also, not far from Trebinje, there was a fight for Klobuk, the last insurgent stronghold. The work was created according to the rules of modern historical science based on published sources and relevant literature.*

Keywords: *Trebinje, occupation, 1878, Herzegovina, Austria-Hungary, insurgents.*

